

**Gebėjimų suvokti juoką literatūroje ugdymas
(8 klasė):
ciklo planavimas, skaitymo aspektai, užduočių
sistema**

Nijolė Toleikytė

Klausimai

- Kodėl svarbu gebėti suvokti komiškumą?
- Kaip keičiasi juoko kultūra? Ar mokykloje tie pokyčiai pastebimi?
- Literatūrinis juokas: ką ir kaip skaitome?

susijęs su
dvasinių
vertybių
sritimi

estetinių, etinių,
sociokultūrinių

KOMIŠKAS JUOKAS PRASMINGAS TIEK, KIEK

apvalo

nuo dogmatizmo,
vienpusiškumo,
baimės, naivumo,
iliuzijų, kvailo
vienareikšmiškumo,
lėkštumo
(M. Bachtin)

padeda atkurti pasaulio ambivalentišką* visybę
(M. Bachtin)

*ambivalentiškas – dvilypis, turintis prieštaringų elementų.

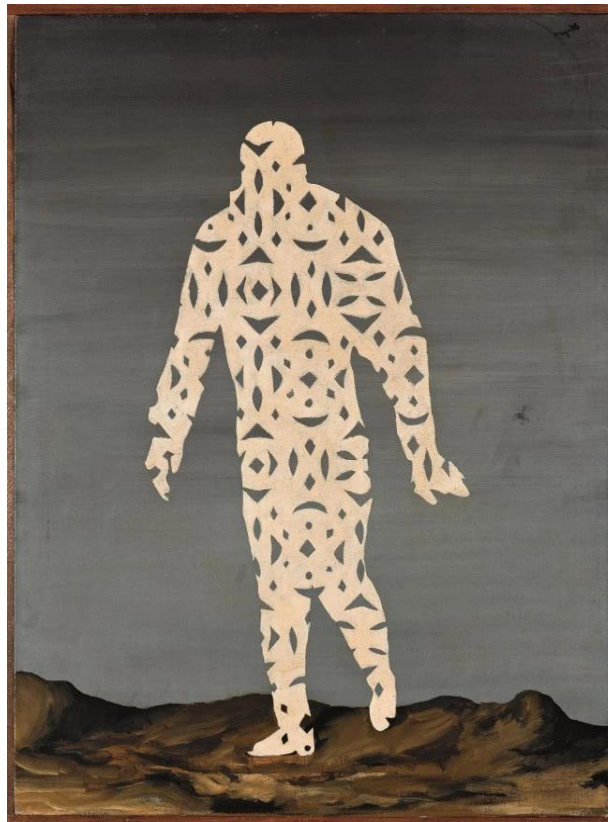
Juoko (komizmo) funkcijos kultūroje

Socialinė – juokas yra tam tikras socialinis gestas, reakcija į visuomenei nerimą keliantį charakterio, dvasios ar net kūno sąstingį, nutolimą nuo bendro centro.

Henri Bergson

Etinė – dorovinių vertybių formavimo.

Psichohigienos – neigiamų emocijų iškrovos.

René Magritte. *L'Esprit comique*
The Comic Spirit / Komizmo dvasia
1928

Estetinė (hedonistinė). Komiškumas – estetiškai perteiktas juokingumas, transformuojant gyvenimo medžiagą, vartojant ypatingas meninio vaizdavimo priemones, teikiantis emocinį ir intelektualinį malonumą.

Komunikacijos – juokas kuria bendrumo, solidarumo atmosferą, padeda užmegzti ryšius.

Lyderystės, pranašumo demonstravimo – viena iš hierarchijos įtvirtinimo ir patyčių formų.

JUOKAS – KINTANTIS KULTŪROS REIŠKINYS

I. Karnavalinio (simbolinio) juoko etapas – viduramžiai, renesansas

- Groteskinis realizmas
- Dominuojantis principas – pažeminti didybę, valdžią šventenybę, pasitelkiant hipertrofuotus vaizdus.
- Juokas ambivalentiškas: išjuokiama tai, kas sena, sustingę, kad ateitų atsinaujinimas.

Pagal Gilles Lipovetsky

II. Kritiško juoko etapas – klasicizmas

- Liaudies švenčių degradacija.
- Atsiranda komiškosios literatūros žanrai.
- Vystėsi šiuolaikinės komizmo atmainos: **humoras, satyra, ironija** – kaip kūno raiškos kontrolė.
- Nuvertinamas nesaikingas, spontaniškas, nevaržomas juokas.

Pagal Gilles Lipovetsky

- Atsiranda distancija nuo komizmo objekto.
- Komizmo objektas – **Kito** ydos ir kvaili poelgiai.

III. Humoro visuomenės etapas (modernizmas, postmodernizmas)

Masinis, popsinis
humoras

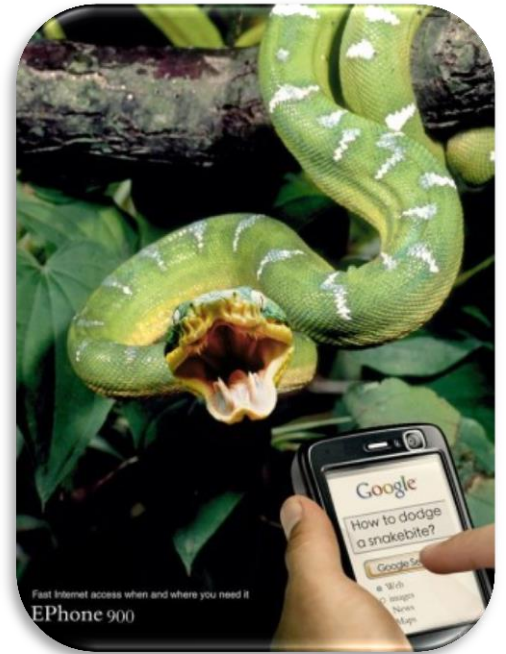
Underground
(pogrindinis,
požeminis)
humoras

Masinis, popsinis humoras

- Satyros ir kandaus komizmo eros pabaiga (negatyvumo atsisakymas)
- Sarkazmas → Žaismingumas
- Humorą tampa masinis ir popsinis – asmeniniai santykiai, politika, reklama, TV, radijas, menas.

Pagal Gilles Lipovetsky

- Norima diskretiško ir naujoviško komizmo – žaismingo, lengvo, spontaniško, „natūralaus“, nieko neišjuokiančio ir nekritikuojančio.

- Humoras praranda esmę – linkstama į plepėjimą nežina apie bet ką, jis paprastas, lengvas, lyg muilo burbulai.

Juoko sušvelnėjimas ir humanizacija

- Humoras, skirtingai nei satyra ir ironija, atskleidžia simpatiją ir bendrumą, nors ir apsimestinį, su tuo subjektu, į kurį nusitaikyta.
- Vertinamas humoro jausmas, „padorus“ humoras.

Humoro funkcijos:

- leidžia individui išreikšti savo laisvą dvasią;
- trukdo Ego susireikšminti, elgtis nesitvardant, impulsyviai.

Humoras ir papročių švelnėjimas

- Agresyvumas nebejuokina (keičiasi iniciacijų, „krikštynų“ tradicijos).
- Komizmas nesuderinamas su žiauriomis pramogomis, patyčiomis.

- Smerkiamas juokas, kuris nukreiptas prieš Kitą (nauja tendencija)

Kitas – Aš

- Mėgstamiausiu humoro taikiniu, pajuokos ir savęs nuvertinimo objektu tampa ne **Kitas**, o savasis **Aš** (pvz., V. Aleno filmai).

Pagal Gilles Lipovetsky

- ***Komiškumo jausmą*** sukelia ne neatitikimai ir prieštaravimai tarp reiškinių, o narcistinio individo, itin susitelkusio į savo libido ir kūną, atspindys (***narcistinis humoras***).
- Humoro objektas – **Ego**, savęs suvokimas, o ne **Kito** ydos ar kvaili poelgiai.
- Juokinimas ir drauge savo juokingumo tyrinėjimas.

Pagal Gilles Lipovetsky

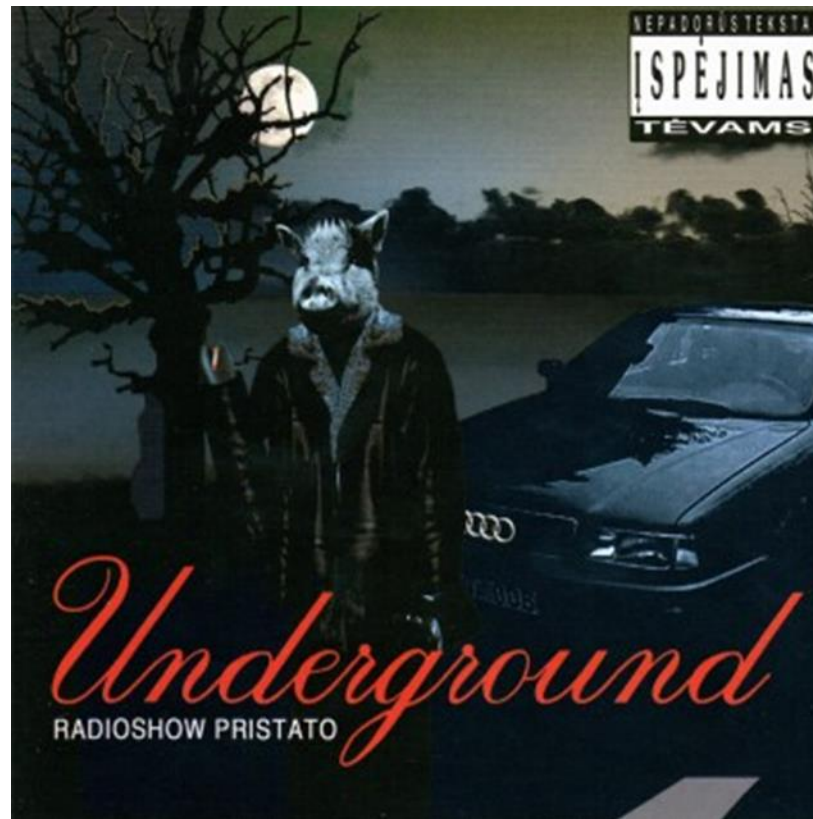
Underground humoras

- Alternatyva masiniam humorui – *underground* (pogrindinis, požeminis) humoras – nesivaržantis, su ciniškomis, šiurkščiomis intonacijomis, niūrus, vulgarus, besimėgaujantis estetiniu neigimu.

Pagal Gilles Lipovetsky

- Humoras virto pesimistiniu ir destruktyviu, pakančią pašaipą nustelbė šiurkštūs įžeidimai, mielas keistenybes – beprasmiškas vaipymasis, juokingas situacijas – vulgarios blevyzgos.

Pagal Ritą Repšienę

UNDERGROUND

[RADIOSHOW](#)

[2011](#)

<https://www.pakartot.lt/album/underground>

Esminis paradoksas: humoro visuomenė ir juoko atrofija

- Humoro visuomenė: prasideda juoko likvidavimo etapas: nyksta polinkis juoktis (dingsta demonstratyvus juokas: nuo kikenimo iki kvatojimo).

- Kasdieniame gyvenime daug rečiau pasakojamos juokingos istorijos.

Pagal Gilles Lipovetsky

- Pamažu atprantame girdėti spontaniškus juoko protrūkius, mieste plinta akustinė tarša ir prityla juokas, jos kol kas išvengia tik vaikai.
- Išnykus juoko šventėms pradeda nykti ir nevaržomo juoko protrūkiai.

- Postmodernios personalizacijos, skatinančios savirealizacijos kultą, pasekmė – abejingumas socialinėms vertybėms, individo uždarymas savyje.
- **Jausmų neutralizacija** – masinis abejingumas, demotyvacija, egzistencinės tuštumos plitimas ir tolydus **juoko nykimas** – paraleliniai reiškiniai.
- Juokas patiria spaudimą pritilti ir sušvelnėti.

Pagal Gilles Lipovetsky

- Šiuolaikinė juoko atrofija – ne dėl šiuolaikinio žmogaus santūrumo, o dėl *gebėjimo* juoktis slopinimo.
- Susitelkusiam į save moderniam žmogui vis sunkiau pratrūkti juoku, užsimiršti, pajusti entuziazmą, atsiduoti linksmybei.
- Civilizacija toliau darbuojasi kurdama narcistinę žmoniją be aistros ir be juoko, bet persotintą komizmo elementais.

Pagal Gilles Lipovetsky

Diena be juoko yra prarasta diena.

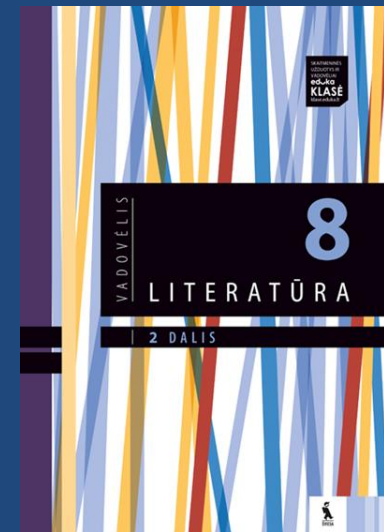
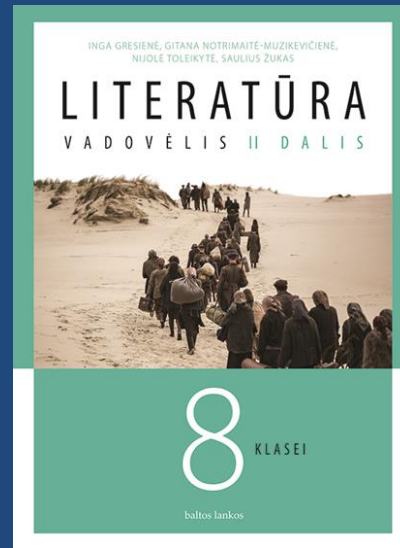
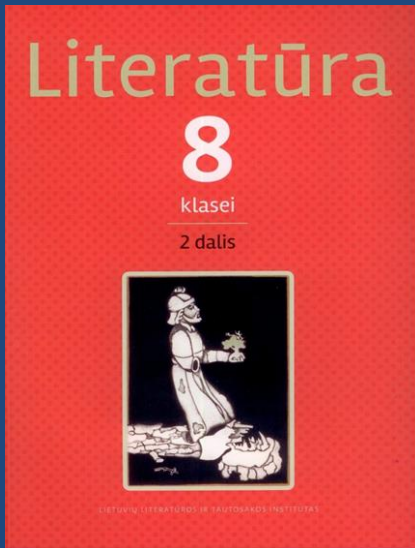
Čarlis Čaplinas

Mūsų juokas visada yra grupės juokas. Henri Bergson

Humoro visuomenė ir juoko baimė

- **Gelotofobija** – baimė patirti kitų žmonių juokavimą, pokštavimą savo atžvilgiu.
- Žmonės, neturintys humoro jausmo, juoką supranta kaip grėsmę ar puolimą.
- Pirmą kartą apie šį sutrikimą prabilta 2008 m. remiantis 73 šalyse atliktu tyrimu (tirta 22610 žmonių).
- Nepaisant kultūrinių skirtumų, tai tampa globalia problema.

JUOKAS LITERATŪROS PAMOKOSE

Sąvokos

Tekstų pateikimas, prasminiai akcentai

Užduočių sistema

Komizmas apima

- **Daikto ar reiškinių juokingumą, komiškumą.**
- **Suvokėjo kognityvinę ir emocinę veiklą, nukreiptą į juokingumo suvokimą ir įvertinimą.**
- Iš šios patirties kylantį malonumą.
- Jo rezultata, kuris išreiškiamas kūno kalba – šypsena arba juoku.

Pagal Ingą Vidugirytę

Juokas ir komizmas

- *Komizmas, humoras, juokas, literatūrinis juokas* – sinonimiškai vartojamos sąvokos.
- Komiškumas – dvilypis reiškinys (ir neigiantis, ir teigiantis)
- Ne kiekvienas juoko pasireiškimas susijęs su komiškumu.

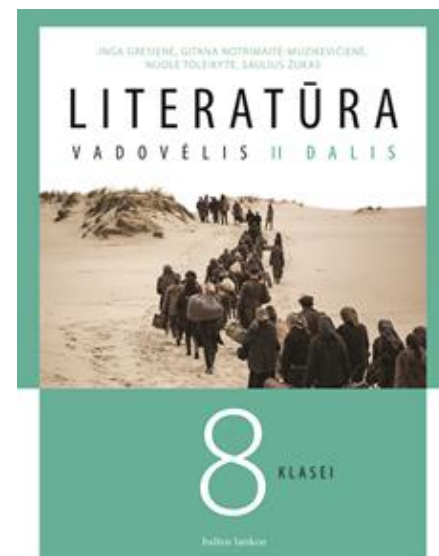
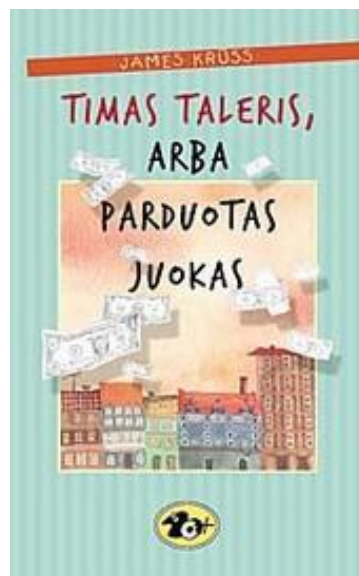
Dvi susipinančios juoko rūšys:

- komiškas (vertinantis – kritiškai arba pritariančiai);
- vitališkas (džiaugsmingas, kūniškas).

„Timas Taleris, arba Parduotas juokas“. Apie dvi juoko rūšis

- Vitališkas Timo Talerio juokas (III skiltis)
- Komiškas juokas (X skiltis. „Lėlių teatras“), p. 119–124.

Apie dvi juoko rūšis:
p. 126–127.
Literatūra 8 klasei. „Baltos lankos“

KOMIŠKI NEATITIKIMAI

- Kūrinio turinio ir jo stiliaus
- Žmogaus įsivaizdavimo ir tikrovės
- Žmogaus išvaizdos ir jo elgesio (p. 127)

Kuo specifiškas komiškas tekstas ir jo suvokimas?

Komiško teksto specifinė savybė – jo **dvilypumas**:

- prieštaravimas, kontrastas, **neatitikimas**, nukrypimas nuo normos yra pagrindiniai komiškumo struktūriniai principai visuose meninio teksto lygmenyse (J. Lotman);
- neatitikimai ryškūs įvairiuose sluoksniuose;
- komiškumui būdingas **dviplanės vaizduosenos** tipas – tekste ištiesai žaidžiama perkeltinėmis prasmėmis, suvokėjas turi nuolat kaitalioti interpretacijos kodą;
- dviplanė vaizduosena reikalauja dviplanio suvokimo tipo.

Kokie neatitikimai?

Pavasari kurkia ir plėšosi
varlės, pavasari trūksta
vitaminų ir retkarčiais
norisi nusišaut, pavasari
stovi su portfeliu prie
lango, autobusai važiuoja
tolyn pro mokyklą, mirk-
čioja žaliom ir raudonom
švieselėm, ir tau kažko
pasiutusiai maudžia širdį.

Saulius Šaltenis. „Riešutų
duona“ („Liuka“)

Pasiklausai dainos, kuri
galulaukėj pabaido **kiški**,
ir tobulas eiles kuri,
kurias kur nori, ten ir **kiški**.

Vladas Šimkus. „Tobulas
eilėraštis“

Pagrindinio komizmo principo – *neatitikimo* – suvokimas

Juoko (komizmo) teorijos:

Pranašumo

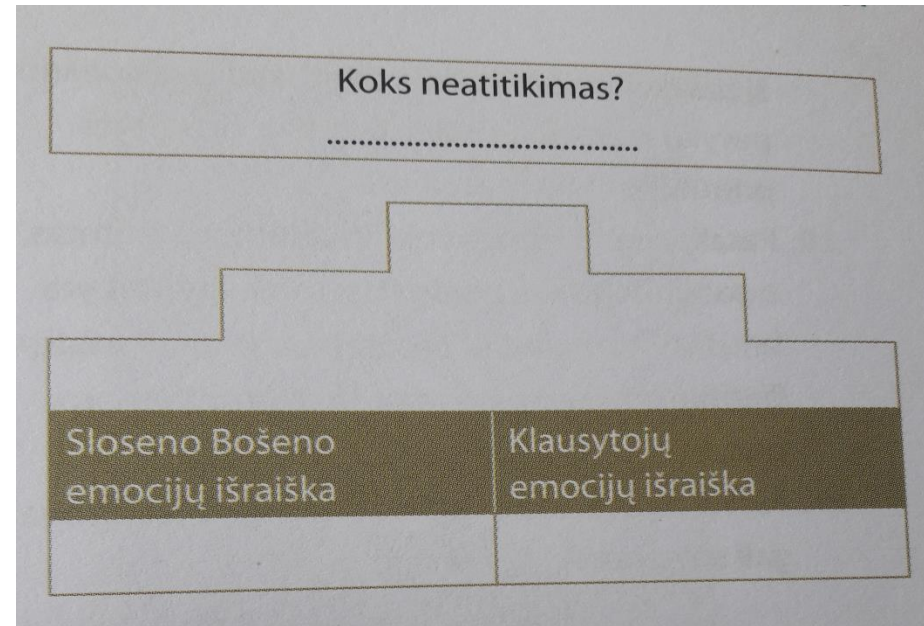
Iškrovos

Neatitikimo

I. Indukcinis sąvokos supratimas

Dž. Kriusas. „Timas Taleris, arba Parduotas juokas“

Kodėl, jūsų manymu, karalaitė ėmė juoktis? Iš ko jie juokėsi? (p. 123)

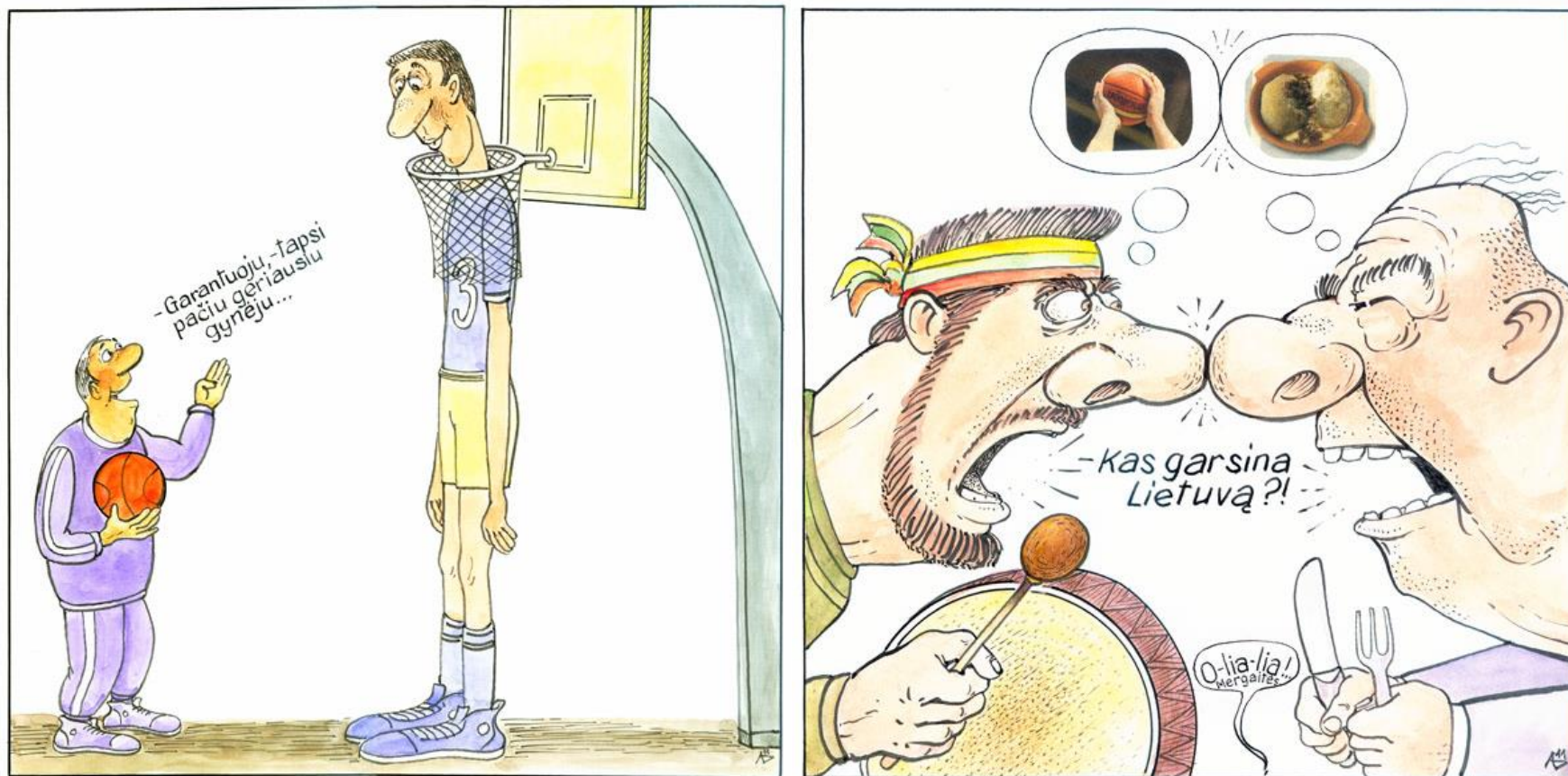

II. Sąvokos gilinimas

Dž. Klapka Džeromas. „Trise valtyje“, p. 128–132.

Koks neatitikimas lėmė komiškumo efektą?

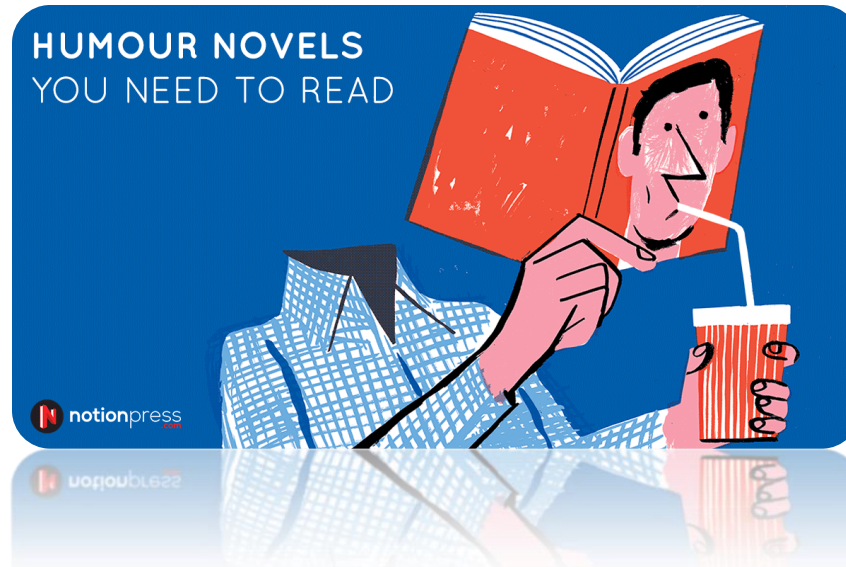
Komiškumo atspalviai, atmainos: *humoras, satyra, ironija.*

Andrius Deltuva

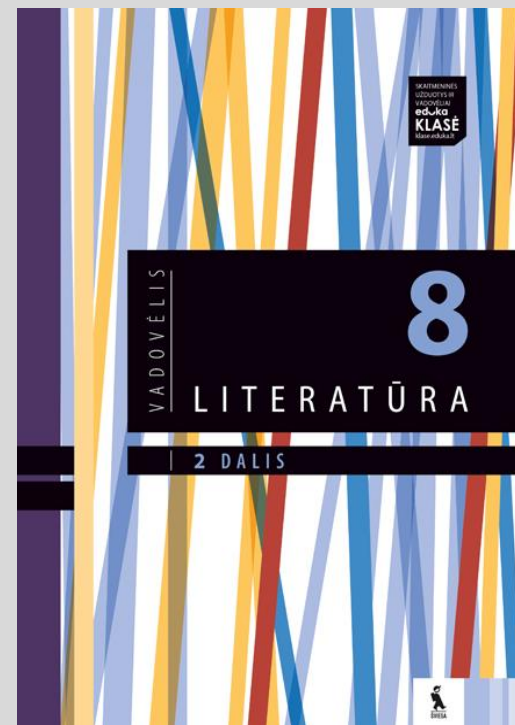
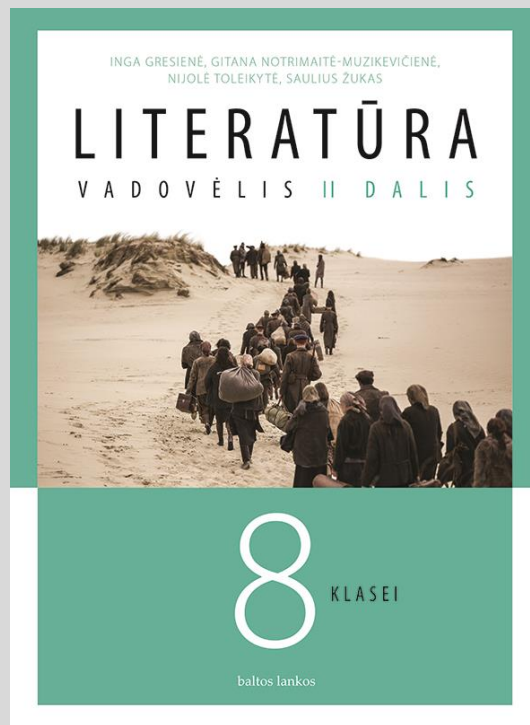
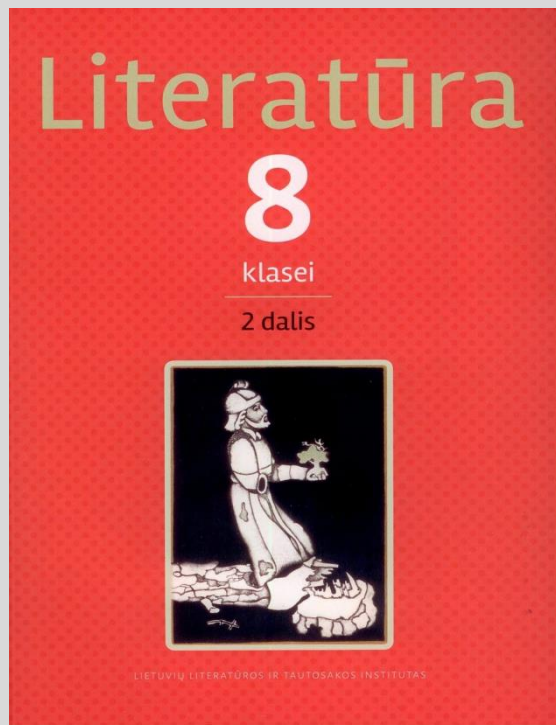
<http://www.sluota.lt/Renginiai/2011/35%20karikaturu%20paroda/Sluota%20D>

- Komiškumo jausmas – psichinė veikla, afektyvaus (emocinio) ir kognityvinio momentų sąveika.

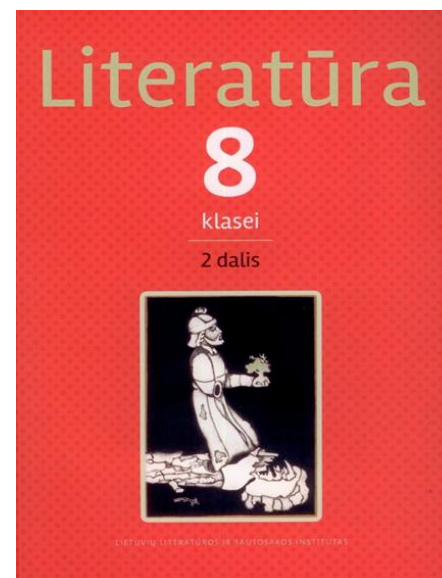
- Komiškumo (*neatitikimo*) supratimą lemia kognityviniai procesai, o *juoko atspalvių* gausybę – jausmų įvairovė.

Tekstų pateikimas. Prasminiai akcentai

Juoko prasmė

- ❖ Saulius Šaltenis: „Škac, mirtie, visados, škac!“
- ❖ Romenas Gary ir juokas pro ašaras
- ❖ Kitoks juokas: Juozas Erlickas ir Gintaras Beresnevičius

Juoko prasmė

I. Ironiškas santykis su savimi ir pasauliu

S. Šaltenis. „Riešutų duona“

V. Žilinskaitė. „Jeigu įropotų krokodilas“, „Elegantiška moteris“, „Nesėkmė“

II. Ironija, atskleidžianti gyvenimo dramatiškumą, padedanti priešintis absudrai ir apsiginti

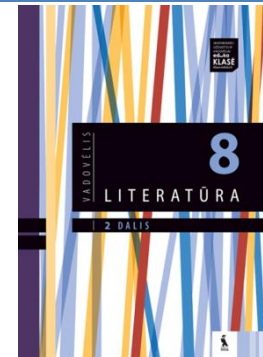
J. Erlickas. „Po arabą bent vieną – į kambarį kiekvieną“, „Kaip aš kuriu“

R. Gari. „Aušros pažadas“

III. Humoras. Komiško pasakojimo ypatumai

G. A. Biurgeris. „Baronas Miunhauzenas“,

Dž. Kriusas. „Timas Taleris, arba Parduotas juokas“, „Mano prosenelis, herojai ir aš“

Juoko atspalviai (ciklo planas – 1 priedas)

I. Ką gali juokas?

Dž. Kriusas. „Timas Taleris, arba
Parduotas juokas“

(viso kūrinio skaitymo užduotys)

Dž. Klapka Džeromas. „Trise valtyje“

V. Žilinskaitė. „Humoro vakaras“

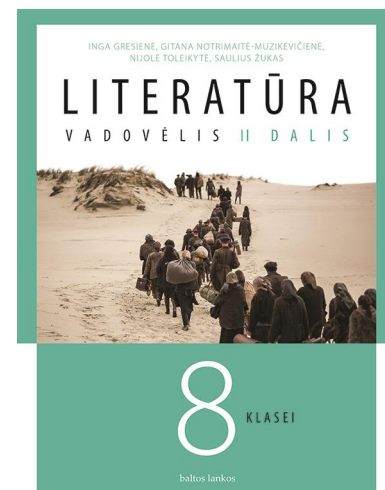
FORMUOJAMOS SĄVOKOS

Dvejopa juoko reikšmė:

- juokas kaip gyvenimo džiaugsmo išraiška;
- komiškas juokas – vertinantis, kritiškas.

Komiškumas – neatitikimas, kontrastas.

Humoras, satyra, ironija, autoironija

Juokas ir ašaros

Juoko vertė ir
galia

Snobizmas ar
kritinis mąstymas

Juokas kaip
visuomenės
kritika ir
savikritika

Juoko atspalviai

II. Humoras

J. Kunčinas. „Stiprus matematikos trejetas ir Erichas Marija...“

R. Kmita. „Pietinia kronikas“

FORMUOJAMOS SĄVOKOS

Humoras ir ironija

Slengas

Žargonas

**Mokytojai ir
mokiniai**

Matematika ir
literatūra

Nusirašinėjimo
detektyvas

Skaitymas,
skaitytojas

Juoko atspalviai

III. Satyra

Ilfas, J. Petrovas. „Dvylika kėdžių“ („Žmogėdra Eločka“)

P. Cvirka. „Frank Kruk“
(savarankiškas skaitymas)

FORMUOJAMOS SĄVOKOS

Satyra

Satyrinis portretas

**Buvimas ir
atrodymas**

Norai ir galimybės

Žmogaus kalba ir
charakteris

(Ne)susikalbėjimas

Juoko atspalviai

IV. Ironija

R. Gary. „Aušros pažadas“

S. Šaltenis. „Riešutų duona“
(viso kūrinio skaitymo užduotys)

V. Šimkus. „Tobulas eilėraštis“

FORMUOJAMOS SĄVOKOS

Komizmas ir lyrizmas

Ironija, autoironija

Pirmoji meilė

Jausmų raiška

Kova ir
pasiaukojimas

Pasakotojo
portretas

Tobula
parodija

Juoko atspalviai

V. Juokas iš absurdo

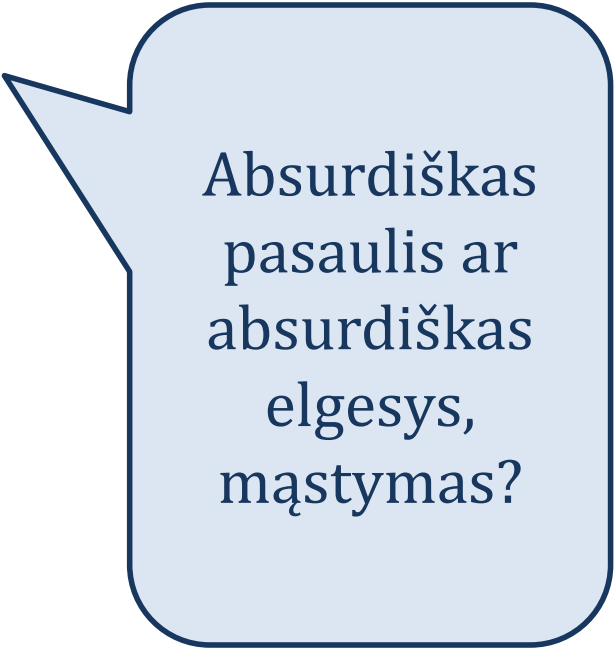
D. Charmsas. „Stalius Kušakovas“, „Skrynia“

J. Erlickas. „Kaip aš mečiau rūkyti“,
„Kaip gamtoje, taip ir prie stalo“,
„Gyvenimas ant lovos“

FORMUOJAMOS SĄVOKOS

Absurdas

Ironija

Absurdiškas
pasaulis ar
absurdiškas
elgesys,
mąstymas?

Juoko atspalviai

VI. Komedija

P. Vaičiūnas. „Patriotai“ (savarankiškas skaitymas)

Tiriamas ir tikras patriotizmas

FORMUOJAMOS SAŲOKOS

Komedija

Komiški charakteriai

Komedijos veiksmas

Juoko atspalviai

VII. Kuo juokavimas skiriasi nuo patyčių?

Unė Kaunaitė. „Laiškai Elzei“

Juokavimas
ar patyčios?

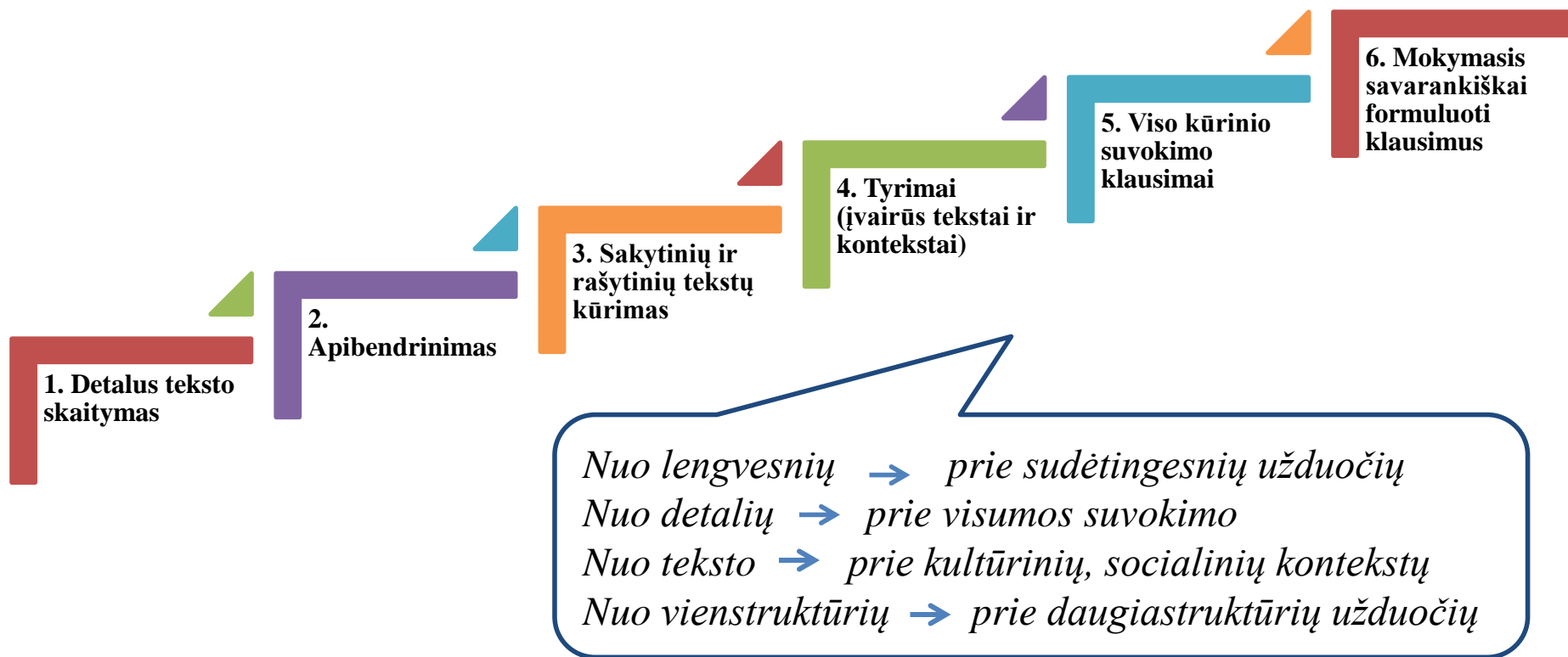
Elgesys ir
pasekmės

Juokas ir
tragizmas

Juokas gali būti ne tik pozityvaus linksmumo, bet ir nejautrumo, agresijos apraiškos, dar tiksliau – nebaudžiamo smurto forma (kai juokaujant tyčiojamas iš *kito* – socialiai silpnesnio ir socialiai stipresnio asmens).

Salomėja Bandoriūtė

NUOSEKLAUS SKAITYMO IR RAŠYMO UŽDUOČIŲ SISTEMA

NUOSEKLAUS SKAITYMO IR RAŠYMO UŽDUOČIŲ SISTEMA

I. Aptariame tekstą (detalus teksto skaitymas)

- Tekstai skaidomi į smulkesnius epizodus ir nuosekliai, detaliai aptariami (*imanentinis, sinchroniškas teksto skaitymas*)
- Komiškas pasakojimas kuriamas iš atskirų scenų, epizodų, todėl toks skaitymo kelias ypač tinkamas.

Ko išmokstama?

- Skaityti lėtai ir pastebėti tekste reikšmingas detales.
- Kelti klausimus, aiškintis neaiškias vietas.
- Sutelkti dėmesį, mokytis pastabumo, suvokti reikšminius žodžių atspalvius, skirtingų stilių, kuriančių komiškumo efektą, derinius.
- Daryti dalines išvadas, o jų pagrindu – visą tekstą apibendrinančias.

Saulius Šaltenis. Riešutų duona

Atidus teksto skaitymas ir aptarimas (4–5 pamokos)

„Škac, mirtie, škac“

„**Liuka**“

„Ten, po mano delnu“

„Tu niekad os nepateksi į dangų“

Žr. 2 priedą.

Kodėl po
kiekvienu
tekstu tiek
daug
klausimų?

- Mokymasis suprasti tekstą jį skaitant mažomis atkarpomis padeda geriau suprasti tekstą silpnesniems mokiniams.
- Daugiau galimybių įvairioms teksto interpretacijoms, dialogiškam mokymuisi.
- Mokiniam daug lengviau atlikti apibendrinimo užduotis.
- Mokytojas gauna tikslesnę grįžtamąją informaciją apie tai, ko mokiniai nesupranta, ir gali efektyviau spręsti kylančius skaitymo sunkumus.
- Mokytojas geriau mato, kaip mokiniai mąsto.

Kuo detaliau aptariamas tekstas, tuo lengviau apibendrinti – formuluoti teksto temą, problemą, pagrindinę mintį, suvokti priežastis – pasekmės ryšius.

II. Ilgojo skaitymo gebėjimų ugdymas (kūrinio, kaip meninės visumos, suvokimas)

III. Apibendriname

Sisteminis teksto skaitymas, aptariant svarbiausius teksto aspektus: komizmo atspalvius, temą, problemas, vertybes, erdvę, laiką, komiškus charakterius, situacijas, komizmo kalbinę raišką.

Tekstų lyginimas

„Susikalbantys“ tekstai, suteikiantys galimybę lyginti, plačiau pažvelgti ir nagrinėti temą žvelgiant į ją iš kelių skirtingų perspektyvų, rišliau kalbėti.

Ko išmokstama?

- Daryti teksto visumą apibendrinančias išvadas
- Analitiškai, kritiškai mąstyti vertinant veikėjų poelgius, jų pasirinkimus, vertybes
- Diskutuoti, išsakyti savo nuomonę

Literatūra

- Gilles Lipovetsky. Tuštumos era. Vilnius: „Mintis“, 2013.
- Henri Bergson. Juokas. Vilnius: „Vaga“, 2014.
- Rita Repšienė. Nacionalumas XXI amžiuje: tapatumo akibrokštai, gelatofobija ir naujieji naratyvai / „Kultūros barai“, 2010, Nr.2.

https://docs.google.com/viewer?url=http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id15/KB_2010_2_pdf.pdf